

Dijital Çağda Aile İlişkilerinin Çözölme Riskleri ve Muhafaza Stratejileri: Dijital Muhafazakârlık Bağlamında Bir Değerlendirme

Remziye Gül Yurt
Sağlık Bakanlığı
rgulyurt@gmail.com
Orcid : 0000-0003-3076-3423

Year : 2025
Number : 13
Volume : 2
pp : 279-306
Makalenin Geliş Tarihi : 08/12/2025
Kabul Tarihi : 24/12/2025
Makalenin Türü : Araştırma makalesi
Doi : <https://zenodo.org/records/18044127>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gerekliyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

Dijital Çağda Aile İlişkilerinin Çözülme Riskleri ve Muhafaza Stratejileri: Dijital Muhafazakârlık Bağlamında Bir Değerlendirme

Remziye Gül YURT

Öz

Son yıllarda boşanma oranlarındaki artış, evlilik oranlarındaki belirgin düşüş aile yapısına yönelik kaygıların oluşmasına yol açmaktadır. Bu kaygılar, özellikle aile içi bağların çözülmesi, aile yapısının erozyona uğraması ekseninde yoğunlaşmaktadır. Aile yapısındaki dönüşümlerin dijital çağın dinamikleriyle ilişkili olduğuna dair yaklaşımlar yaygınlaşırken, dijital teknolojilerin yaşamın tüm alanlarına nüfuz etme hızı da dikkat çekici biçimde artmaktadır.

Bu makale, dijital çağın aile içi ilişkilere etkisini analiz etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda dijital çağda aile, dijital bağımlılık ve dijital yalnızlık gibi kavramlara ilişkin literatür nitel araştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Literatürdeki bulgular, aile yapısındaki çözülmenin ve aile içi ilişkilerdeki zayıflamanın tarihsel olarak sanayileşme süreciyle hız kazandığını; ancak dijital çağda yaygınlaşan dijital iletişim araçlarıyla bu dönüşümün çok daha ivmeli bir hâl aldığını göstermektedir.

Bu çerçevede çalışma, ailenin temel işlevlerini, aile içi ilişkilerin bütünlüğünü dijital çağın baş döndürücü yenilikleri karşısında koruyabilmek için “dijital muhafazakârlık” kavramını önererek bu kavramın aile kurumu açısından sunduğu imkânları değerlendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Dijital çağ, dijital bağımlılık, dijital yalnızlık, dijital muhafazakârlık, dijital çağda aile ilişkileri.

Risks of Family Relationship Disintegration and Preservation Strategies in the Digital Age: An Assessment within the Context of Digital Conservatism

Abstract

The increase in divorce rates and the significant decrease in marriage rates in recent years have led to concerns about the family structure. These concerns are particularly focused on the disintegration of intra-family ties and the erosion of the family structure. While approaches suggesting that transformations in the family structure are related to the dynamics of the digital age are becoming widespread, the speed at which digital technologies permeate all areas of life is also increasing remarkably. This article was written to analyze the impact of the digital age on intra-family relationships. In this context, the literature on concepts such as family in the digital age, digital addiction, and digital loneliness has been examined using a qualitative research method. The findings in the literature show that the disintegration of the

family structure and the weakening of intra-family relationships historically accelerated with the industrialization process; however, this transformation has become much more rapid with the widespread use of digital communication tools in the digital age. In this framework, the study proposes the concept of "digital conservatism" to protect the basic functions of the family and the integrity of intra-family relationships in the face of the dizzying innovations of the digital age, and evaluates the opportunities that this concept offers for the family institution.

Keywords: Digital age, digital addiction, digital loneliness, digital conservatism, family relationships in the digital age.

1. Giriş

Dijital çağ, insanlık tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar hızlı, sınırsız ve görünmez bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm yalnızca kamusal alanların değil, toplumun en kadim ve mahrem kurumu olan ailenin de doğrudan etkilendiği bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu çağda gerçekleşen iletişim yöntemi bireyler arasındaki etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Dijital araçlarla gerçekleşen iletişimde bir yandan mekânsal sınırlar ortadan kalkarken, aynı zamanda bireyler arasında yeni mesafeler ortaya çıkmaktadır. Yüz yüze ilişkilerin yerini ekran aracılığıyla gerçekleşen yeni bir gündelik hayat ve yaşam şekli almaktadır. Dijital araçlarla şekillenen yeni iletişim yöntemleri hiç kuşkusuz aile içi bireylerin iletişimlerini derinden etkilemektedir. Aile, bir yandan dijital imkânların sağladığı olanaklardan faydalanırken diğer yandan yalnızlık, iletişimsizlik ve değer aşınması gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla 21. yüzyıl, dijitalleşmenin aile yapısı üzerindeki etkilerinin çok boyutlu biçimde tartışılmasını zorunlu kılan kritik bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

İletişim biçimlerinden kamu hizmetlerine, kültürel aktarım pratiklerinden siyasal söylemlere kadar geniş bir etki alanına sahip olan dijital teknolojiler, yalnızca teknik bir ilerleme değil, aynı zamanda değerler, normlar ve toplumsal yapılar üzerinde derin dönüşümler yaratan sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital platformlar ideolojilerin, kimliklerin ve değer sistemlerinin üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve yeniden müzakere edildiği başlıca alanlardan biri hâline gelmiştir. Dijitalleşmenin liberal, popülist veya küreselci söylemlerle ilişkisi yoğun biçimde tartışılırken, muhafazakâr değerlerin dijital çağda nasıl konumlandığı meselesi görece sınırlı bir alan olarak kalmıştır. Bu dönüşüm süreci, özellikle muhafazakâr

düşünce açısından dijital çağda değerlerin nasıl korunacağı, yeniden üretileceği ve aktarılacağı sorularını gündeme getirmektedir.

Dijitalleşmenin hayatın her alanına hızla nüfuz etmesi bu teknolojilere yönelik eleştirel yaklaşımların giderek artmasına yol açmaktadır. Dijitalleşmeye yönelik eleştirilerin kümelendiği konular ahlaki aşınma, kültürel çözülme ve toplumsal yabancılaşma ile ilişkilendirmektedir. Bu teknolojilerden korunmanın çözümünü dijital alanın dışında kalmak olarak kurgulamak ve dijital mecraların sunduğu imkânları göz ardı etmek faydalı bir yaklaşım değildir. Her yenilik gibi dijital teknolojiler de hem fayda hem de riskleri eş zamanlı olarak barındırmaktadır. Bu bağlamda, dijital teknolojilerin olumsuz yönlerine odaklanmak, bu teknolojilerin sunduğu çok yönlü imkânları göz ardı etmek anlamına gelecektir. Oysa dijital platformlar, bilinçli ve stratejik biçimde kullanıldığında, kültürel ve ahlaki değerlerin görünür kılınması, aktarılması ve sürekliliğinin sağlanması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bakış açısından hareketle makale “dijital muhafazakârlık” kavramını tartışmaya açarak bireylerin dijitalleşmeye karşı edilgen bir savunma refleksi yerine, dijital alanı değer temelli bir üretim ve mücadele sahası olarak ele alan bir yaklaşımın önemini savunmaktadır.

282

Uluslararası literatürde dijital muhafazakârlık kavramının özellikle Rusya bağlamında tartışmaya açıldığı görülmektedir. Eurasia 2.0: Russian Geopolitics in the Age of New Media adlı çalışmada dijital muhafazakârlık vatanseverlik, ulusal kimlik ve tarihsel hafızanın yeni medya aracılığıyla yeniden çerçevelenmesi bağlamında ele alınmakta; dijital platformlar, değerlerin aşındığı alanlar olmaktan ziyade ideolojik ve kültürel sürekliliğin sağlandığı stratejik mecralar olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Elena Kazachanskaya ve Alexey Mamychiev tarafından kaleme alınan makale dijital dönüşüm çağında muhafazakâr hukuki düşüncenin, kamu sistemlerinin dijitalleşme süreçlerini etik, ahlaki ve sosyo-normatif düzenlemelerle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, dijital muhafazakârlığın dijital teknolojilere karşı bir mesafe koyma tutumundan ziyade, dijital alanı değerlerin korunması ve yeniden inşası için stratejik bir zemin olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

Türkiye bağlamında ise dijital muhafazakârlık kavramının henüz sistematik bir çerçeveye oturtulmadığı görülmektedir. Türkiye’de yazın alanında dijitalleşme ile ilgili ele alınan çalışmalar çoğu zaman kültürel yozlaşma,

ahlaki erozyon veya dijital bağımlılık ekseninde tartışılmakta; dijital alanın değerleri koruyucu ve yeniden üretici bir potansiyel taşıyabileceği yeterince ele alınmamaktadır. Dijital muhafazakârlık kavramının ulusal literatürde yer almaması, bu alandaki tartışmaların dağınık ve kavramsal bütünlükten yoksun kalmasına yol açmaktadır. Bu durum, dijital çağda muhafazakâr değerlerin nasıl korunacağına ilişkin tartışmaların teorik derinlik kazanmasını zorlaştırmaktadır. Oysa dijitalleşmenin geri döndürülemez bir gerçeklik olduğu dikkate alındığında, değerleri korumanın yolu dijital alanın dışında kalmak değil, bu alanı değer temelli ilkeler doğrultusunda yeniden anlamlandırmaktan geçmektedir. Dolayısıyla kaleme alınan bu makale, Rusya literatüründe geliştirilen dijital muhafazakârlık tartışmalarından yola çıkarak, dijital çağda değerleri korumanın dijital platformlardan uzak durmakla değil, bu platformları bilinçli, etik ve normatif ilkeler çerçevesinde etkin biçimde kullanmakla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda makalenin amacı, dijital muhafazakârlık kavramını kuramsal olarak tartışmak ve Türkiye bağlamında dijitalleşme-değer ilişkisine yönelik kavramsal bir katkı sunmaktır. Bu yönüyle makale, dijital çağda değerlerin korunmasına ilişkin tartışmalara yeni bir perspektif kazandırmakta ve dijitalleşme karşısında muhafazakâr düşüncenin değerlerin muhafazası ekseninde önemli bir rol üstlenebileceğini savunmaktadır.

2. Çalışmanın Amacı ve Beklenen Yararlar

Bu çalışmanın temel amacı, dijitalleşmenin toplumsal ve kültürel yapılar üzerindeki dönüştürücü etkilerini, muhafazakâr değerler ekseninde ele alarak “**dijital muhafazakârlık**” kavramını kuramsal bir çerçeve içerisinde tartışmaktır. Dijital teknolojilerin aile yapısı, değer aktarımı ve gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkilerinden hareketle çalışma, dijital alanın muhafazakâr düşünce açısından yalnızca bir tehdit ya da kaçınılması gereken bir mecra olarak değil; değerlerin korunması, yeniden üretilmesi ve görünür kılınması açısından stratejik bir alan olarak nasıl konumlandırılabilceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda makale, dijitalleşmeye karşı edilgen bir savunma refleksi yerine, dijital alanı etik, normatif ve kültürel ilkeler doğrultusunda aktif biçimde kullanmayı öneren bir yaklaşımı savunmaktadır.

Çalışmanın bir diğer amacı, uluslararası literatürde özellikle Rusya bağlamında geliştirilen dijital muhafazakârlık tartışmalarını Türkiye

bağlamına taşıyarak, dijitalleşme-değer ilişkisine ilişkin **kavramsal bir boşluğu doldurmaktır**. Türkiye’de dijitalleşmenin çoğunlukla kültürel yozlaşma, ahlaki aşınma ve bağımlılık gibi sorunlar etrafında ele alındığı dikkate alındığında, bu çalışma dijital alanın değer temelli bir üretim ve mücadele sahası olarak ele alınabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Böylece muhafazakâr düşüncenin dijital çağda nasıl bir konum alabileceğine dair teorik bir tartışma zemini oluşturulmaktadır.

Beklenen yararlar açısından değerlendirildiğinde bu çalışmanın, dijital muhafazakârlık kavramını sistematik biçimde ele alarak **ulusal literatüre kavramsal ve teorik bir katkı sunması** beklenmektedir. Ayrıca dijitalleşmenin aile, değerler ve kültürel süreklilik üzerindeki etkilerine ilişkin tartışmalara çok boyutlu bir bakış açısı kazandırarak, dijital teknolojilerin bilinçli ve etik kullanımına yönelik farkındalık oluşturmaya amaçlanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijital çağda muhafazakâr değerlerin korunmasına ilişkin akademik tartışmalara yeni bir perspektif sunmakta; politika yapıcılar, akademisyenler ve toplumsal aktörler için dijital alanın değer temelli biçimde nasıl değerlendirilebileceğine dair düşünsel bir çerçeve sağlamaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

284

Modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve medya teknolojilerinin aile yapısında değişime-dönüşüme yol açtığı literatürde tartışılan konular arasındadır. Ancak dijital çağın hız, erişilebilirlik, sınırların belirsizleşmesi ve bireysel iletişim pratiklerini yeniden tanımlaması gibi özellikleriyle aile yapısında ve aile içi ilişkilerde nasıl bir sürecin yaşanabileceğine dair çalışmalar sınırlı sayıdadır. Makale literatürde yer alan bu sınırlı çalışmalardan biri olmakla birlikte tartışmaya açtığı dijital muhafazakârlık kavramıyla hem teknolojinin hızına uyum sağlamayı hem de aile kurumu gibi kadim yapıları korumayı hedefleyen çift yönlü bir strateji sunmaktadır. Bu çerçevede makale, dijital teknolojilerin yol açtığı risk ve tehditleri asgariye indirmek amacıyla dijital muhafazakârlık kavramını teorik ve pratik boyutlarıyla tartışmaya açan disiplinlerarası bir yaklaşımla literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, dijital çağın aile ilişkileri üzerindeki etkilerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek amacıyla nitel derleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Derleme yöntemi, belirli bir konuya ilişkin mevcut literatürü

sistematik bir çerçevede incelemeyi, bulguları karşılaştırmayı ve alandaki eğilimleri ortaya koymayı mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında dijital çağ, dijital bağımlılık, dijital yalnızlık, dijital ebeveynlik ve dijital muhafazakârlık gibi kavramları ele alan ulusal ve uluslararası akademik yayınlar incelenmiştir.

Araştırma sürecinde öncelikle konu ile ilgili temel kavramlar belirlenmiş; ardından bu kavramlarla ilişkili çalışmalar, belirlenen temalar doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Çalışmaların seçiminde, konuyla doğrudan ilişkili olması, alana katkı sunması ve güncel literatürü temsil etmesi temel ölçütler olarak benimsenmiştir. Elde edilen bulgular, aile yapısındaki dönüşümleri tarihsel, sosyolojik ve dijital bağlamlarda ele alan teorik yaklaşımlar ışığında yorumlanmıştır. Bu yaklaşım sayesinde, dijital çağın aile ilişkilerini nasıl dönüştürdüğüne dair çok boyutlu bir değerlendirme yapılmış ve “dijital muhafazakârlık” kavramı bu dönüşümün anlaşılmasında bir analitik çerçeve olarak tartışılmıştır.

Bu yöntem doğrultusunda çalışma, mevcut literatürü sentezleyerek alandaki güncel eğilimleri görünür kılmayı, dijital çağda aile kurumuna yönelik risk ve imkânları akademik bir zeminde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

4. Dijital Çağda Bağımlılık ve Yalnızlık

Dijital çağ, dijital devrim ve dijitalleşme olarak adlandırılan 21. yüzyıl, insanlık tarihindeki en önemli devrimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu devrimin fitilini ateşleyen ilk adım, Amerikalı bilim insanları tarafından 1947 yılında üretilen transistördür (Özdoğan, 2017:25). Transistörün elektronik cihazların temel bileşeni hâline gelmesi, bilgisayar sistemlerinin ortaya çıkmasını ve bilgilerin dijitalleşmesini sağlamıştır (Özdoğan, 2017:27). Dijital iletişimin ana kaynağı olan internetin doğuşu ise 20. yüzyılın üçüncü çeyreğine dayanmaktadır. Amerika Savunma Bakanlığına bağlı bir birim olan Advanced Research Projects Agency (ARPA) tarafından 1957 yılında kesintisiz bir iletişim ağı kurularak internetin ilk adımı atılmıştır. Bu gelişmeyi takiben 1960 yılında ARPANET projesi kapsamında internetin kullanım alanını yaygınlaştırılmıştır. Büyük bilgisayarlar arasında bağlantılar kurularak paylaşım yapabilen ağlar oluşturulmuş ve zamanla üniversiteler ile diğer kurumlar da bu ağa dahil edilmiştir. Farklı işletim sistemine sahip bilgisayarların ağa bağlanmasıyla “İNTERNET” adı verilen küresel bir network meydana gelmiştir (Yıldırım, 2021:3). Bu networkün

gelişim ivmesi ve kullanım alanı her geçen gün katlanarak artmıştır. Dijital araçlarla iletişim kurulabilmesi, bilgiye kolay erişim sağlanması ve birçok hizmetin kısa sürede mekândan bağımsız şekilde sunulabilmesi, dijital çağın küresel zeminde hızla benimsenmesini sağlamıştır (Yetkin & Coşkun, 2021:2).

20.yüzyılda televizyon ve radyo gibi “geleneksel medya” araçları, bireylerin yüzyıllardır sürdürdüğü iletişim pratiklerini köklü biçimde dönüştürmüşken (Alkan, 2023: 15), 21. yüzyıl bu dönüşümün çok daha kapsamlı bir versiyonuna tanıklık etmektedir. Günümüzde cep telefonları, dijital kameralar, sosyal medya platformları ve çeşitli dijital iletişim teknolojileri, gündelik yaşamın merkezine yerleşmiş ve bireylerin etkileşim biçimlerinin başat belirleyicileri hâline gelmiştir (Akar, 2025:10). Devlet yönetiminden bürokratik süreçlere, ticaretten alışveriş kültürüne; eğitim politikalarından sağlık hizmetlerine kadar hemen her alanda dijital dönüşüm belirgin bir etki oluşturmaktadır (Yurt, 2025:26). Dijital iletişimin en belirgin avantajı, zaman ve mekân sınırlamasından bağımsız olarak, anlık, dijital platformların mevcut olduğu sahalarda kullanılabilmesidir. Bu sayede milyonlarca, hatta milyarlarca bireyin aynı anda iletişim kurması mümkündür. Fiziki sınırlardan bağımsız olarak dijital uygulamalar sayesinde kişilerarası iletişim tek bir tıklamayla kolaylaşmıştır. Mektup, telefon ve telgraf gibi klasik iletişim araçlarıyla kıyaslandığında, dijital dünyanın iletişim açısından sunduğu olanaklar insanlık için paha biçilemez niteliktedir. Dijital iletişimin bu hızda yaygınlaşması bu araçlara yönelik kaygıların zaman içinde artmasına yol açmaktadır. Bu araçlar yoluyla kurulan dijital sosyalleşmelerin, aile üyeleri arasındaki iletişimi zayıflatığına, aile içi bağlara zarar verdiğine yönelik endişeler medyada ve akademik platformlarda geniş yer bulmaktadır (Duran, 2022: 13). Hayatın tüm katmanlarına nüfuz eden bu dijitalleşme sürecinin aile içi ilişkileri yönlendirme ve dönüştürme gücünün giderek artması, dijital teknolojilere ve dijital iletişim biçimlerine yönelik eleştirel yaklaşımların doğmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çağın kavramları da kuşkusuz dijital ön ekiyle her geçen gün genişlemekte ve kullanım alanları yaygınlaşmaktadır. Dijital sağlık, dijital eğitim, dijital bankacılık, dijital kurumlar (e-devlet, e-vergi, e-imza), dijital oyunlar ve dijital ticaret dijitalleşmenin somut örneklerinden yalnızca birkaçıdır. Bununla birlikte dijital iletişim, dijital yalnızlık, dijital din ve dijital toplum gibi soyut kavramlar da giderek yaygınlaşmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda dijital ön ekiyle birçok yeni somut ve soyut kavramın türeyeceği kaçınılmazdır. Çünkü her yeni gelişme, dijital hizmetler ve araçların kullanım alanını genişletirken, aynı zamanda bu yenilikler bireylerin günlük yaşamına da entegre olmaktadır.

Dijital çağda öne çıkan ve giderek yaygınlaşan bağımlılık türlerinden biri de dijital bağımlılıktır (Yengin, 2019:2). Bu kavram, ilk kez 1995 yılında Ivan Goldberg tarafından literatüre kazandırılmış ve ardından Amerika medyasında “internet addiction” olarak yer bulmuştur (Ersoy & Ağlar, 2024:3; Yıldırım, 2021:7). Kimberly Young tarafından dijital bağımlılığı araştırmak üzere kurulan araştırma merkezi ve geliştirilen bağımlılık testleri dijital bağımlılık alanındaki bilimsel çalışmalara öncülük etmiştir (Havalı, 2024:20).

Bağımlılık bir nesneye, kişiye, objeye duyulan önlenemez istek, iradenin yetersiz kalması veya başka bir iradenin etkisi altında olma durumu olarak tanımlanabilir. Dijital bağımlılık ise, bireyin kendisini yeterli hissetmeme dürtüsüyle tetiklenen, teknolojik ve davranışsal bir bağımlılık türüdür (Özsarı & Deli, 2023:2). Bu bağımlılık türünde bireyin zihni sürekli dijital öğelerle meşgul olmaktadır. Birey zamanla dijital araçlardan kopamamaktadır. Birey, bu araçlara erişim sağlayamadığında huzursuz, gergin, kaygılı, mutsuz bir durum sergilemektedir. Dijital bağımlılığın şiddeti, haftalık 40-48 saate varan internet kullanımına kadar ulaşabilirken birey dijitali kullanma isteğinin önüne geçmekte zorlanmaktadır. Bağımlılık düzeyine ulaşan bireylerde, internete bağlı olunmayan zamanın önemi kaybolmakta, saldırganlık gibi davranışsal değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Günlük yaşamda sorumlulukların yerine getirilmesinde aksaklıklar meydana gelirken iş, okul ve aile hayatındaki görevler ihmal edilmektedir. Zamanla bağımlı bireyler, evden dışarı çıkamama gibi ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir (Alyanak, 2016: 1).

Literatürde dijital bağımlılık ile ilgili yapılan araştırmaların büyük bir bölümünde olumsuz aile ilişkilerinin yaşandığı ortamlarda bağımlılığın daha yaygın olduğu vurgulanmaktadır. Dijital bağımlılığa yol açan çalışma sonuçları makalenin “literatürde dijital bağımlılık ve aile ilişkileri” başlığında ele alınmıştır.

Dijital Yalnızlık

Yalnızlık kavramı, Türkçe sözlükte “yalnız olma, kimsenin bulunmaması durumu” olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türk Dil Kurumu (TDK), 2024 yılında “kalabalık yalnızlık” kavramını yılın kelimesi olarak açıklayarak, bu kavrama olan ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır (Karayaman, Boz, Şener, & Güler, 2025:1). TDK’nın internet sitesinde halk oylamasına sunulan “merhamet”, “yabancılaşma”, “algoritma”, “yozlaşma”, “yapay zekâ” ve “dijital yorgunluk” kelimeleri arasından seçilen “kalabalık yalnızlık”, birey-toplum ilişkisi hakkında birçok mesaj barındırmaktadır (tdk.gov.tr, 30 Temmuz 2025). Yaklaşık bir milyon kişinin katılımıyla yapılan oylamada bu kavramın seçilmesi, birey-toplum, sosyoloji ve psikoloji zemininde kapsamlı araştırmaların önemini göstermektedir. Aynı zamanda kavram, toplumsal ve sosyolojik dönüşümün hangi yönle evrilebileceği konusunda uyarıcı bir niteliğe sahiptir.

Birbirine zıt anlamlar taşıyan “kalabalık” ve “yalnızlık” kelimelerinin bir arada kullanılması ilk bakışta tezat gibi görünse de kavramın derinlemesine incelenmesi bireylerin içinde bulunduğu durumun ne denli travmatik olabileceğini ortaya koymaktadır. Carl Gustaw Jung’un yalnızlık ile ilgili tanımı, bu kavramın bireylerin yaşadığı durumu özetler niteliktedir. Jung’a göre yalnızlık, bireyin yanında kimsenin olmaması değil; bireye ait duygu, düşünce ve fikirlerin karşı tarafa iletilmemesi veya kabul görmemesidir (Deveoğlu, 2024:2).

288

Literatürde dijitalleşme ve yalnızlık arasındaki ilişki üzerine birçok araştırma bulunmaktadır. Alkan, Alyanak, Deveoğlu, Göldağ, Kavlak, Yıldırım, Şen & Erol, bu ilişkinin farklı boyutlarını inceleyen çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Araştırmalar, yalnızlığa yol açan çeşitli etmenleri ortaya koymaktadır. Aile içi olumsuz ilişkiler, dijital araçlar, dijital oyunlar, dijital hedonizm, anlaşılma hissi, mobbing ve boşluk hissi bunlardan sadece birkaçıdır. Ancak ortak olarak vurgulanan ve dikkat çeken unsur, aile içi olumsuz ilişkilerden kaynaklanan yalnızlıktır.

İnsan doğası, temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarından sonra ait olma, sevilme, sayılma ve anlaşılmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç, Abraham Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin üçüncü basamağında, sosyal aidiyet basamağı olarak yer almaktadır. Birey, bu ihtiyacını sevgi, sosyal yakınlık ve dostluk ilişkileriyle karşılamaktadır (Şengöz, 2022:4). Ancak aile içinde ait olma, anlaşılma, sevgi ve değer görme ihtiyacı karşılanamadığında birey, bu boşluğu farklı kanallarla doldurmaya çalışabilmektedir. Bireyin iş, okul ve

sosyal hayatındaki ilişkiler zaman zaman sekteye uğrayabilmektedir. Bu durumlara aile içi iletişimsizlik, anlaşılmama ve değersizlik hissi eşlik ettiğinde bireysel izolasyonla başlayan yalnızlık zamanla bireyi dijital dünyanın zeminine sürükleyebilmektedir.

Hayatın neredeyse her alanına entegre olmuş ve mekândan bağımsız sayısız seçenek sunan dijital dünya, bireyleri sanal bir çevreyle kuşatırken bireylerin yalnızlıklarını derinleştirmektedir. Bu yalnızlaşmanın sonucunda, aile ve toplum içindeki iş birliği, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerlerin önemi zamanla azalmaktadır. Bireylerde yabancılaşma ve aidiyet duygularının kaybolması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Oysa insan, yaratılış itibarıyla toplumsal bir varlıktır ve tarih boyunca milletlerin, devletlerin oluşumunda toplumsal bağlar belirleyici bir rol oynamıştır. Gerçek anlamda tarihin öznesi olabilmek, güçlü toplumsal bağlarla bir arada yaşamakla mümkündür. Toplumlar, rastlantısal olarak bir araya gelmiş yığınlar değildir. Toplumlara bir arada tutan, birlikte yaşamalarını sağlayan ortak tarih, sosyal ve kültürel bağlardır. Bu bağlar zamanla güçlenebileceği gibi gevşeyip çözülme tehlikesi de taşımaktadır. Toplumun hangi yöne evrileceği ortak irade ve birlikte yaşama kararlılığıyla doğrudan bağlantılıdır (Çapcıoğlu, 2024: 17-18). Ancak “kalabalık yalnızlık” içinde yaşayan bireylerin artışı, bireylerde birlikte yaşama arzusunun azalmasına yol açacaktır. Bu durumda nihai olarak toplumsal bağların çöküşüne zemin hazırlayacaktır.

Dijitalleşme ve Muhafazakârlık

Muhafazakârlık Latince’de korumak, saklamak, muhafaza etmek, tutmak gibi anlamlara gelen conservare sözcüğüne dayanmaktadır (Güngörmez, 2004:2). Kavram Ortaçağ’da yasaları, düzeni, belli grupları koruyan, kollayan anlamında “Conservator” terimiyle kullanılmıştır (Akkaş, 2003:2). Arapça sözlükte koruma, himaye etme, gözetme anlamlarına gelen hafaza kökünden türemiştir. Türkçe sözlükte de muhafaza etme, koruma anlamına gelmektedir. Muhafazakârlık kavramının Türkçe’de conservatismın karşılığı olarak ne zamandan itibaren kullanıldığı net olarak bilinmemekle birlikte geleneği koruma sürekliliği ifade etme anlamı uzun bir geçmişe dayanmaktadır (Çamurdaş, 2023:2).

Muhafazakârlık modern siyasi bir ideoloji olarak Fransız Devrimi’ne karşı bir tepki hareketi olarak Edmund Burke’ün (1729-1797) fikirleriyle şekillense

de bir yaşam formu, bir düşünce şekli olarak kökeni 4. yüzyılın Kilise babalarından Saint Augustin’e, hatta Antik Yunan’a Aristo’ya kadar uzanmaktadır (Yurt, 2025:16). Edmund Burke tarafından kaleme alınan “Reflections on the Revolution in France 1790 (Fransız İhtilali Üzerine Düşünceler 1790)” muhafazakâr geleneğin en üst referans metni olarak kabul edilmektedir (Beneton, 2016: 15).

Muhafazakârlıkla ilgili yaygın kabul, bu düşünce geleneğinin değişime bütünüyle karşı olduğu yönündedir. Ancak bu yaklaşım, muhafazakârlığın gerçek doğasını tam olarak yansıtmamaktadır. Muhafazakârlığın değişime bakışı, kökten ve ani dönüşümlere direnmekle birlikte, değişimin tedrici, kontrollü ve toplumsal istikrarı gözetten bir biçimde gerçekleşmesi gerektiği yönündedir. Nitekim literatür incelendiğinde muhafazakârlığın zaman içerisinde “neo-muhafazakârlık” ve “Yeni Sağ” gibi farklı biçimlere evrilerek dönemin toplumsal ve siyasal koşullarına uyum sağladığı görülmektedir (Yurt, 2025:27). Aile kurumu, insanlık tarihi boyunca toplumsal düzenin köklü yapılarından biri olarak varlığını muhafaza etmiştir. Bu kurum, “bireylerin sosyal bir varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olması nedeniyle bireysel hayatlar ve toplum hayatı için en temel kurumdur” (Dikeçligil, 2012:24). Biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik ve hukukî boyutlarıyla aile; üyeler arasındaki ilişkileri belirli normlara bağlayan, toplumun kültürel ve karakteristik özelliklerini kuşaktan kuşağa aktaran ve en yoğun birincil ilişkilerin yaşandığı temel sosyalleşme ortamını oluşturan bir kurumdur (Zorlu, 2025:2).

Muhafazakâr düşünce geleneğinde aile, toplumsal yapının inşasında ve sürekliliğinde merkezi bir konuma sahiptir. Toplumsal hayatın en eski kurumu olan aile, yalnızca biyolojik bir birliktelik değil; aynı zamanda değerlerin aktarımını, otoritenin meşruiyetini ve toplumsal düzenin devamlılığını sağlayan temel bir yapı olarak görülmektedir. Muhafazakâr ideolojinin erken dönem teorisyenlerinden Louis de Bonald’a göre aile toplumsal ve siyasal düzenin küçük bir yansıması niteliğindedir (Güler, 2016:127).

Muhafazakâr düşüncede aile, bireyin kimlik kazanma sürecinde belirleyici bir kurumsal yapı olarak konumlandırılmaktadır. Aile, bireylerine yalnızca aidiyet duygusu kazandırmakla kalmaz; aynı zamanda onları toplumsal hayata hazırlayarak belirli roller ve konumlar üzerinden toplumsal yapı içine dâhil eder. Bu yönüyle aile, birey ile toplum arasındaki temel aracı

kurumlardan biri olarak işlev görmektedir. Thomas Fleming de benzer biçimde, bireyin esas kimliğini oluşturan tarihsel süreklilik ve gelecek tasavvurunun aile aracılığıyla şekillendiğini ileri sürmektedir. Fleming’e göre insan doğası gereği unutturur; buna karşılık aile, kuşaklar arası aktarımı mümkün kılan kolektif bir hafıza işlevi üstlenmektedir. Talcott Parsons, aile kurumunun toplumsal düzen içindeki rolünü; neslin devamlılığının sağlanması, bireylerin sosyal ve psikolojik rehabilitasyonu ile toplumsal norm ve değerlerin aktarımını sağlamak şeklinde üç temel işlev üzerinden tanımlamaktadır (Çaha, 2004: 8).

Aile, bireylerde topluma ve devlete yönelik sevgi, aidiyet ve bağlılık duygularının gelişmesinde merkezi bir işleve sahiptir. Toplumsal bütünlüğün ve siyasal istikrarın sürdürülebilirliği, bireyler arasındaki bu duygusal ve normatif bağların gücüne doğrudan bağlıdır. Sevgi ve bağlılık temelinde inşa edilmemiş toplumların ve devlet yapıların çözülmeye daha açık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda aile değerlerine yönelen herhangi bir tehdidin zamanında engellenememesi, söz konusu tehdidin giderek derinleşmesine ve yalnızca aile kurumunu değil, toplumsal düzeni ve nihai aşamada devletin bütünlüğünü hedef alan yapısal bir soruna dönüşmesine zemin hazırlamaktadır (Gilbert, 2016:74).

291

Durkheim, toplumsal yapıda ortaya çıkan anomi ve yabancılaşma olgusunu, toplumun ortak değer dünyasında meydana gelen çözülmeye ilişkilendirmektedir. Ona göre toplumsal düzenin zayıflaması ani bir kırılmanın sonucu değil, daha derin ve kademeli bir sürecin ürünüdür. Bu çözülmeye sürecinin ilk aşaması ise aile kurumunda başlamaktadır. Aile bağlarının zayıfladığı ve aileye atfedilen değerlerin aşıldığı toplumlarda, kolektif bilinç giderek güç kaybetmekte; buna bağlı olarak toplumsal bağların ve ortak değerlerin çözülmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir (Çaha, 2004:8).

Türk sosyoloji geleneğinde Ziya Gökalp, aileyi yalnızca bireylerin bir araya geldiği özel bir alan olarak değil, ulusun varlığını sürdüren ve kültürel sürekliliği sağlayan merkezi bir yapı olarak ele alır. Ona göre aile, toplumsal dirliği teminat altına alan, millî değerleri nesilden nesile aktaran ve ulusal bütünlüğü güçlendiren bir çekirdek kurumdur. Bu yaklaşım, aileyi hem ahlaki hem de ulusal sorumluluk alanı olarak konumlandırmaktadır. Benzer şekilde İhsan Sezal da aileyi toplumsal düzenin inşasında ve kurumsallaşmasında başlangıç noktası olarak değerlendirir. Sezal’ın

perspektifinde aile, birey ile toplum arasındaki bağın kurulduğu; toplumsal yapının canlılığını, dayanıklılığını ve sürekliliğini güvence altına alan temel örgütlenme biçimidir (Kır, 2011:2).

Bu makalenin odağı gereği, aile kurumunun önemine ilişkin tanımlar sınırlı tutulmuş; esas amaç olarak dijital çağın aile yapısı üzerindeki etkilerini irdelemek ve bu yeni çağda aileyi korumaya yönelik stratejiler geliştirmek benimsenmiştir.

Literatürdeki çalışmalar, geleneksel aile modelinin tarihsel süreç içerisinde çekirdek aile formuna evrildiğini; dijital çağla birlikte çekirdek yapısının da farklılaşarak çoklu aile tipolojilerine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Araştırmalar, aile yapısındaki çözülme eğiliminin Sanayi Devrimi sonrasında hız kazanan kentleşme ve göç süreçleri, kadın hakları mücadelesi, eğitimde fırsat eşitliğinin genişlemesi, kadınların iş gücüne aktif katılımı gibi çeşitli toplumsal dinamiklerle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır (Turgut, 2017:18). Bunun yanı sıra aile içi ilişkilerin belirgin biçimde zayıfladığı; tek ebeveynli aileler, dijital aileler, arkadaş temelli aile yapıları ve çocuksuz aile modelleri gibi yeni aile formlarının dijital çağın ilk çeyreğinde dikkat çeken bir seviyede artış gösterdiği literatür bulgularındandır (Bayer, 2013:12). Dolayısıyla aile yapısındaki dönüşüm çok boyutlu nedenlerle şekillenmekte olup bu nedenlerin etkisi, dijitalleşmenin hızlandırıcı niteliğiyle günümüzde daha görünür ve daha belirgin hale gelmiştir.

Dijital Muhafazakârlık

2016 yılında yayımlanan Russian Geopolitics in the Age of New Media (Yeni Medya Çağında Rus Jeopolitiği) adlı eserde, dijitalleşmenin jeopolitik yapılar üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Anılan eserde Rusya'daki bölgelerin yerel ve jeopolitik mekânsal kimliklerine ilişkin anlatıların dijital platformlar aracılığıyla inşa edilmesi, bölgesel öz belirlemeye yönelik politik bir yönelimin oluşturulmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu anlatıların, “dijital jeopolitik” kavramını görünür ve analiz edilebilir bir olgu hâline getirdiği; dolayısıyla Rusya'daki sosyologlar tarafından incelenmesi gerektiği eserde vurgulanan temel hususlar arasındadır. Eserde özellikle dikkat çeken bölümlerden biri, “Digital Conservatism: Framing Patriotism in the Era of Global Journalism” (Küresel Gazetecilik Çağında Vatanseverliğin Çerçevesi) başlığıdır (Bassin ve diğerleri, 2016:185). Bu başlıkta yazar,

Rusya’nın yeni medya ortamı içerisinde gelenekselci ve muhafazakâr anlatıların nasıl yeniden üretildiğini incelemektedir. Dijital platformların yalnızca teknik araçlar olmadığı, aksine tarihsel hafıza, ulusal kimlik ve muhafazakâr değerlerin dolaşıma sokulduğu ideolojik mekânlar hâline geldiği vurgulanmaktadır. Eserde dijital gazetecilik, devletle uyumlu aktörler ile taban hareketlerinin çevrimiçi katılım pratiklerini bir araya getirerek muhafazakâr bir jeopolitik dünya görüşünü pekiştiren stratejik bir mecra işlevi görmektedir. Böylece dijital muhafazakârlık; medya biçimi, siyasal ideoloji ve ulusal kimliğin, Rusya’nın Sovyet sonrası coğrafyadaki jeopolitik hedefleri çerçevesinde karşılıklı olarak birbirini ürettiği bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle dijital muhafazakârlık, geleneksel değerlerin dijital formlar içinde yeniden üretilmesini ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu eserde “dijital muhafazakârlık” kavramının kullanılması uluslararası literatür açısından bir ilki barındırmakla birlikte muhafazakârlığın dijital çağda kendini yenilemesi ve dijital bir forma evrilmesinin kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu göstermektedir.

Dijital muhafazakârlığın konu edindiği başka bir çalışma Elena Kazachanskaya ve Alexey Mamychhev tarafından kaleme alınan makalede yer almaktadır. Anılan yazarlar “Conservatism and Conservative Legal Thinking: The Era of Public Systems’ Digital Transformation (Muhafazakârlık ve Muhafazakâr Hukuk Düşüncesi: Kamu Sistemlerinin Dijital Dönüşümü Çağı) başlıklı makalede muhafazakârlığın genel kavramsal yapısını tartıştıktan sonra, dijital dönüşümün hukuki ve sosyal etkileri bağlamında muhafazakâr düşüncenin nasıl konumlanması gerektiğini belirtirler. Kazachanskaya ve Mamychhev dijital teknolojilerin hızla kamu sistemlerine entegre olduğu bir dönemde, muhafazakâr hukuki düşüncenin salt geleneksel değerleri korumaya dönük değil, aynı zamanda dijitalleşme süreçlerini bu değerlerle uyumlu bir şekilde düzenlemeye odaklanan bir çerçeve geliştirmesi gerektiğini savunurlar. Söz konusu çalışmada toplumsal yaşamda dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve etkin biçimde kullanılabilmesi için doktrinel nitelikte hukuki ve düzenleyici politikaların yanı sıra etik standartlar ve ahlaki ilkelerin oluşturulmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Kazachanskaya ve Mamychhev’e göre, 21. yüzyılda güçlü bir devlet yapısının inşası açısından dijital ortamda sunulan hizmetlerin; deontolojik kodlar, biyolojik tehditler ve çevresel riskler dikkate alınarak tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, dijital çağın

gereklerine uyum sağlayabilmek için kamu yönetiminde ve kamu hizmetlerinde gerçekleştirilen dijital dönüşümlere ek olarak, sosyo-normatif düzenlemelerin de hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Kazachanskaya ve Mamychhev, 2021:447-455).

Bu çerçevede dijital muhafazakârlık, dijitalleşmenin değerler üzerinde yarattığı dönüştürücü etkilere karşı geliştirilen savunmacı bir refleks olmanın ötesinde, dijital çağın imkânlarını dikkate alan kurucu bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Uluslararası literatürde özellikle Rusya örneğinde görüldüğü üzere, dijital platformlar muhafazakâr değerlerin aşındığı değil, aksine yeniden üretildiği ve dolaşıma sokulduğu stratejik alanlar hâline gelebilmektedir. Kazachanskaya ve Mamychhev’in dijital dönüşüm bağlamında muhafazakâr hukuki düşünceye ilişkin ortaya koyduğu normatif çerçeve, dijitalleşmenin etik, ahlaki ve toplumsal sorumluluk ilkeleriyle birlikte ele alınması gerektiğini açık biçimde göstermektedir. Türkiye bağlamında ise dijitalleşme sürecinin hızına karşın, değerlerle dijital platformlar arasındaki ilişkinin henüz kavramsal ve kuramsal bir bütünlük içinde ele alınmadığı görülmektedir. Bu durum, dijital çağda değerleri koruma ve aktarma çabalarının dağınık ve tepkisel bir düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla dijital muhafazakârlığın kuramsal bir çerçeve olarak tartışmaya açılması, dijitalleşmenin kaçınılmazlığı karşısında değerlerin korunmasına yönelik yeni ve sistematik bir düşünme biçimi sunmaktadır.

294

Bu çerçevede sınırların görünmez hâle geldiği, küresel kültür ve değer aktarımının hızlandığı ve dijital teknolojilerin yaşamın tüm alanlarına nüfuz ettiği bu dönemde Türkiye açısından da aileyi, bireyi, kimliği, inancı, değerleri koruyan, kamusal alanlardaki gerçekleşecek olan dijital dönüşümlerin her kademesinde koruyucu çerçeveye duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu ihtiyacı en kapsamlı biçimde karşılayan ve söz konusu dönüşümü teorik olarak açıklayan yaklaşım dijital muhafazakârlık perspektifidir.

Dijital muhafazakârlık perspektifi, insanı merkeze alan tüm değerleri - ailenin, kimliğin, inancın, tarihin, kadim kültürel mirasın ve hatta insan psikolojisinin- dijital çağın dönüştürücü ve çoğu zaman aşındırıcı etkilerinden korumayı amaçlayan kapsamlı bir stratejik çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda dijital sınırların belirlenmesi, ekran sürelerinin denetimi, sosyal medya kullanımının kontrollü biçimde düzenlenmesi ve

bireyin özel alanının korunması temel stratejik başlıklar olarak öne çıkmaktadır. Bu makalenin odağında ise aile kurumunun korunmasına yönelik dijital muhafazakârlık stratejiler yer almaktadır.

5. Dijital Muhafazakârlık Stratejileri

Dijital Sınırların Belirlenmesi

Dijital çağın diğer tarihsel dönemlerden ayırt edici özelliği, fiziksel sınırların anlamını yitirmesidir. Artık kıta, ülke veya sınır kavramları dijital mecralarda büyük ölçüde erimektedir. Bireylerin paylaşımları, saniyeler içinde uçsuz bucaksız mesafeleri aşarak dünyanın herhangi bir noktasındaki bireylerin erişimine açılmaktadır. Sosyal medya platformları üzerinden bireyler, toplumsal, kültürel ve sosyal içeriklere sürekli maruz kalmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin sahip oldukları kültürel değerleri ve kadim mirası koruyabilmeleri, dijital araçları ve sosyal medyayı bilinçli, kontrollü ve iradeli bir şekilde kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. Dijital mecraların bilinçli kullanımı, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda aile içi ilişkilerin sağlıklı biçimde sürdürülmesi açısından da hayati öneme sahiptir. Ekran süresinin sınırlandırılması, özellikle çocuklar için güvenli içerik filtrelerinin uygulanması, özel alan ve mahremiyetin korunması, bu alanların dijital mecralarda paylaşılmaması temel dijital muhafazakârlık stratejilerini oluşturmaktadır.

295

Aile Değerlerinin Dijital Ortama Taşınması

Dijital ortamda aile değerlerinin -yardımlaşma, koruma, işbirliği, merhamet, sevgi, saygı vb.- paylaşılması ve ailenin toplumsal önemi üzerine üretilen içerikler, söz konusu mecralarda ailenin işlevinin ve öneminin sürekli hatırlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu tür paylaşımlar, aile bireyleri arasında etkili iletişimi teşvik ederek, karşılıklı anlayış ve işbirliği ortamını güçlendirmektedir. Özellikle rehber niteliğindeki içerikler, aile içi karar alma süreçlerinde farkındalık yaratmakta, çatışma yönetimi ve duygusal destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bu paylaşımlar, bireylerin aile değerlerini içselleştirmesini destekleyerek, toplum genelinde kültürel ve ahlaki normların korunmasına dolaylı yoldan hizmet etmektedir. Sonuç olarak, aile değerlerinin dijital zeminde görünür kılınması ve bu değerlerin sürdürülebilir biçimde paylaşılması, dijital muhafazakârlık stratejileri açısından hem bireysel hem de toplumsal açıdan kritik bir rol oynamaktadır.

Eğitim ve Farkındalık Stratejileri

Dijital ortamda paylaşılan içeriklerin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları, dijital muhafazakârlık stratejilerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu çalışmaların özellikle aile yapısı, aile içi ilişkiler ve aile üyeleri bağlamında yürütülmesi ayrı bir önem taşımaktadır; çünkü aile, toplumu bir arada tutan temel işlevlerden birine sahiptir. Aile yapısının zayıfladığı toplumların uzun vadede sürdürülebilir olması mümkün değildir. Bireyler toplumsal değerleri, kültürel mirası ve insana, ahlaka ilişkin normları ilk olarak aile içinde öğrenmektedir. Bu yönüyle aile, toplumun adeta bir sigortası işlevi görmektedir. Bu nedenle, ilgili kurumların¹ öncülüğünde aile üyelerine dijital dünyadaki riskler ve fırsatlar hakkında eğitim verilmesi dijital muhafazakârlık stratejilerinin merkezi bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, çocuklar ve gençlere dijital sorumluluk bilinci kazandırmaya yönelik yürütülecek eğitim ve farkındalık faaliyetleri de dijital muhafazakârlığın stratejik hedefleri arasında yer almaktadır.

Toplumsal ve Kültürel Bağların Güçlendirilmesi

Dijital çağın hızla ilerleyen dinamikleri ve kıtalararası kültürel etkileşimler karşısında, ulusal değerlere yönelik toplumsal ve kültürel bağların güçlendirilmesi kritik bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Dijital mecralarda üretilen içeriklerin, toplumsal bağları pekiştirecek ve kültürel mirasın yaygınlaşmasına katkı sağlayacak nitelikte olması, ulusal kültürün yabancı kültürler karşısında erimesini önleyecektir. Ayrıca, dijital araçlar aracılığıyla ulusal ve kültürel değerlerin paylaşımı bu paylaşımların sürdürülebilirliği, ulusal değerlerin korunmasına önemli katkılar sunmaktadır. Bu bağlamda, aile yapısının güçlendirilmesi, aile değerlerinin yaşatılması ve ailenin toplum içindeki rolünün vurgulanması yönündeki dijital içerikler de toplumsal bütünlüğün korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Dijitalin Bilinçli Kullanımı

Dijital dünyanın sunduğu sayısız hizmet arasında kaybolmak ve bireysel özden uzaklaşmak yerine, dijitali bilinçli ve ölçülü bir şekilde tüketme iradesi, dijital muhafazakârlık stratejileri açısından son derece kritik bir

¹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları vb.

tutum olarak değerlendirilmektedir. Bireye herhangi bir fayda sağlamayan, zaman kaybına yol açan ve psikolojik sıkıntılara neden olabilecek sınırsız dijital kullanım, ciddi bir risk ve tehlike unsuru taşımaktadır. Her bireyin öz disiplin bilinciyle güçlü bir irade göstermesi, dijital bağımlılık tuzağından korunmasına önemli katkılar sunacaktır. Bu öz disiplin ve dijital mecraların iradeli kullanımı, aile üyeleri arasında da sağlanmalıdır. Aile fertlerinin işbirliği ve dayanışmasıyla, dijitalin eğitim, sağlık ve benzeri temel ihtiyaçlar dışında belirli zamanlarda kullanılmaması -başka bir deyişle, dijitalin minimal düzeyde ve ihtiyaç odaklı kullanımı- dijital muhafazakârlık stratejilerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

6. Dijitalleşme ve Aile İlişkileri Literatür Bulguları ve Tartışma

Bu başlık altında dijital bağımlılık, dijital yalnızlık ve dijital çağda aile içi ilişkiler konusuna dair literatür araştırmalarında öne çıkan bulgular ele alınmaktadır. Söz konusu bulgular, dijital araçların aile içi ilişkiler üzerindeki etkilerini farklı boyutlarıyla anlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, literatür taramaları, dijital çağın aile dinamikleri üzerindeki karmaşık etkilerini daha bütüncül bir perspektifle değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu çerçevede literatür bulguları:

Bayhan'ın (2020:119) lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırma, internet bağımlılığının aile içi ilişki kalitesiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, ebeveynlik tutumlarının çocukların dijital davranışlarını doğrudan etkilediğini göstermekte; özellikle ilgisiz, mesafeli veya yetersiz ebeveynlik pratiklerinin internet bağımlılığı, siber zorbalık ve siber mağduriyet oranlarını anlamlı düzeyde artırdığı belirtilmektedir. Ayrıca aile bağlarının zayıf olduğu ya da ebeveynlerin ayrı yaşadığı aile tiplerinde çocukların dijital risklere maruz kalma olasılığının belirgin şekilde yükseldiği vurgulanmaktadır. Benzer biçimde Kavlak ve arkadaşlarının (2022:9) çalışması da aile ilişkilerinde yaşanan çatışma, iletişimsizlik veya duygusal kopukluk gibi olumsuzlukların internet bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleriyle pozitif yönlü bir ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, dijital bağımlılık davranışlarının yalnızca bireysel faktörlerle değil, güçlü biçimde aile içi etkileşim örüntüleriyle şekillendiğine işaret etmektedir.

Göldağ'ın (2018:14) lise öğrencileri üzerine gerçekleştirdiği araştırma, dijital oyun kullanımının aileler tarafından yeterince denetlenmediğini ve oyun

süreleri ile içeriklerinin çoğu zaman kontrolsüz kaldığını göstermektedir. Çalışmanın bulguları, dijital oyunlar üzerinde etkin bir ebeveyn kontrolü sağlanmadığında öğrencilerin internet bağımlılığı eğilimlerinin belirgin biçimde arttığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Alyanak'ın (2016:4) çalışması, internet bağımlılığının tedavi sürecinde güçlü aile ilişkilerinin kritik bir değişken olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmaya göre, bağımlılığın altında yatan iletişim problemleri ve aile içi çatışmaların giderilmesi, bireyin bağımlılıkla baş etme kapasitesini önemli ölçüde güçlendirmekte; bu bağlamda aile içi iletişim kanallarının güçlendirilmesi, destekleyici bir iş birliği ortamının sağlanması ve duygusal dayanışmanın artırılması tedavi sürecinin başarısı açısından temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu iki çalışma birlikte değerlendirildiğinde, dijital bağımlılık davranışlarının önlenmesinde ve tedavi edilmesinde aile kurumu ile ebeveynlik pratiklerinin merkezi bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ersoy ve Ağlar'ın (2024:17) araştırması, aile içinde açık iletişim kanallarının bulunmasının ve demokratik bir aile atmosferinin sağlanmasının dijital bağımlılık riskini anlamlı biçimde azaltan temel etkenler olduğunu göstermektedir. Çalışma, aile içi iletişimin niteliğinin çocukların dijital davranış örüntülerini doğrudan biçimlendirdiğini vurgulamaktadır. Buna paralel olarak Şen ve Erol (2024:3), aile içi iletişimin başlangıç noktasının ebeveynler olduğunu ifade etmekte ve anne-babanın sergilediği tutarlı, yapıcı ve sağlıklı iletişim biçiminin çocuklarla kurulacak ilişkinin temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Araştırma bulguları, dijital teknolojilerin aile içi iletişimi zayıflatıcı etkilere sahip olabileceğini; ancak güçlü aile bağları, nitelikli etkileşim ve destekleyici ebeveyn tutumlarının bu olumsuz etkileri önemli ölçüde sınırlayabildiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmalar, dijital bağımlılığın önlenmesinde yalnızca teknolojik faktörlere değil, aile içi iletişim süreçlerinin kalitesine de odaklanılması gerektiğini açık biçimde göstermektedir.

Haberli (2023:7), ebeveynlerin çocukların dijital araçlarla kurdukları ilişkiyi yönlendirmede belirleyici bir konumda bulunduğunu vurgulamakta ve literatürde ebeveynlik tutumlarının arabulucu, otoriter ve ortak izlenme şeklinde üç kategori altında incelendiğini aktarmaktadır. Arabulucu tutumdaki ebeveynler, çocuklarıyla dijital içeriklerin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışarak rehberlik sağlayan, dijital farkındalık ve eleştirel medya okuryazarlığı gelişimini destekleyen bir yaklaşım benimsemektedir. Buna

karşılık otoriter tutum, baskıcı ve tek yönlü bir kontrol mekanizmasına dayandığından, çoğu zaman çocukların dijital içeriklere yönelik merak ve yönelimlerini artırmakta; ayrıca aile içi iletişimde çatışma ve uzlaşma sorunlarına yol açabilmektedir. Ortak izlenme tutumunda ise ebeveynler çocuklarıyla birlikte dijital araçları kullanarak daha etkileşimli, paylaşımcı ve işbirlikçi bir iletişim modeli geliştirmektedir. Araştırma bulguları, bu işbirlikçi yaklaşımın çocukların öğrenme süreçlerine ve dijital deneyimlerinin niteliğine anlamlı düzeyde olumlu katkı sunduğunu göstermektedir. Böylece çalışma, ebeveynlik tarzlarının dijital davranışları şekillendiren güçlü bir sosyopedagojik faktör olduğunu ileri sürmektedir.

Karaboğa (2019:16) araştırmasında, uzun süreli dijital medya kullanımında aile içi iletişimin ve aile bağlarının zayıflayacağı vurgulanmaktadır. Araştırma, aile üyeleri arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi için ebeveynlere dijital medya okuryazarlığı eğitimini önermektedir. Bu eğitimin zaman yönetimi başta olmak üzere hem eşler arasındaki iletişime hem de ebeveyn-çocuk iletişimine olumlu katkı sağlayacağı eğitimin sağlayacağı faydalar olarak öne çıkmaktadır.

Barış ve Yeşilyurt'un (2025:8) araştırmasında dijital mecraların yalnızca kullanım sıklığının değil, bu platformlarda paylaşılan içeriklerin niteliğinin de aile ilişkilerini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Özellikle kıyaslama, rekabet ve idealize edilmiş yaşam temsilleri içeren paylaşımların aile içi iletişimde güvensizlik, yetersizlik hissi ve duygusal kopukluk gibi sonuçlara yol açtığı belirtilmektedir. Fenomenleşmiş içeriklerin de benzer biçimde aile dinamiklerini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Çalışma, bu olumsuz etkilerin azaltılabilmesi için ailelere dijital içerik yönetimine yönelik stratejik öneriler sunmakta; bilinçli kullanım, içerik seçimi ve dijital etkileşim sınırlarının belirlenmesi gibi uygulamaların önemine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda her iki araştırma, dijital mecraların aile yapısı üzerindeki etkilerinin hem kullanım biçimi hem de içerik türleri üzerinden çok boyutlu olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Akbaş ve Dursun'un (2020:11) araştırması, dijital teknolojilerin uzun süreli kullanımının özellikle çocuklar üzerinde bilişsel, davranışsal ve sosyal düzeyde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, bu olumsuzlukların önlenmesinde baskıcı veya yasaklayıcı ebeveynlik tarzlarının etkili olmadığını, aksine ebeveynlerin dijital teknolojiyi bilinçli, kültürel ve pedagojik bir perspektifle kullanma

becerilerini geliştirmelerinin kritik bir önem taşıdığını vurgulamaktadır. Çalışma, bu bağlamda dijital ebeveynlik kavramını öne çıkararak dijital kültürün aile içinde geliştirilmesinin, Arslan'ın (2020:2) ifadesiyle “dijital yerlilerin” sağlıklı biçimde yetiştirilmesi açısından temel bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı (2013:6), dijital bağımlılığın önlenmesinde dijital ebeveynliğin merkezi bir rol üstlendiğini ifade ederek kavramı; dijital araçlara hâkim olan, dijital mecralardaki fırsat ve risklerin bilincinde bulunan, çocuklarını çevrimiçi tehditlere karşı koruyan, gerçek ve sanal dünyada haklara saygı kültürünü aktaran ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilen bireylerin sergilediği ebeveynlik biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda dijital ebeveynlik, çocukların dijital dünyada güvenli, bilinçli, etik ve sürdürülebilir biçimde var olabilmelerini sağlayan temel bir rehberlik çerçevesi sunmaktadır.

7. Sonuç

İnsanlık tarihi, her büyük yeniliğin arkasındaki köklü toplumsal dönüşümlerin itici gücüyle durmaksızın şekillenen bir değişim ve dönüşüm yolculuğudur. Ateşin bulunması, yazının icadı, buharlı makinelerin üretime dâhil edilmesi, elektriğin keşfi ve nihayetinde internetin ortaya çıkışı, insan yaşamında paradigmatik kırılmalara yol açan başlıca dönüm noktalarıdır. Bu yenilikler, toplumların beslenme alışkanlıklarından yerleşik yaşam pratiklerine, ticaret ve üretim yöntemlerinden iletişim biçimlerine kadar geniş bir yelpazede radikal değişim süreçlerini tetiklemiştir.

21.yüzyıl diğer adıyla dijital çağ, internetin keşfiyle birlikte dijital iletişimin küresel ölçekte yeniden biçimlendiği bir döneme işaret etmektedir. İnternetin sağladığı altyapı sayesinde dünya üzerindeki milyarlarca insan, fiziksel sınırların belirleyiciliğinden bağımsız olarak aynı dijital zeminde bir araya gelebilme imkânına kavuşmuştur. Bu yeni iletişim ortamı bireylere önemli fırsatlar sunmakla birlikte, beraberinde çeşitli risk ve tehditleri de taşımaktadır. Söz konusu risklerin ulusal ve yerel kültürler açısından kritik yönü, farklı kültürel kodlara ve değer sistemlerine kontrolsüz biçimde maruz kalma sonucunda ulusal değerlerden uzaklaşma ihtimalinin artmasıdır. Bireyin sosyalleşmesinde ve toplumun sürekliliğinde temel bir rol üstlenen aile kurumunun dijital ortamlardan gelebilecek olası tehditlere karşı korunması, toplumsal bütünlük açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede makale bireyin kendisiyle ve çevresiyle (aile, toplum vb.) olan

iletişimini dijital çağın baş döndüren teknolojileri karşısında korumak için “dijital muhafazakârlık” kavramını teklif etmesiyle özgün ve ayırt edici yönüyle öne çıkmaktadır. Dijital muhafazakârlık yaklaşımı, dijitalleşmeye karşı edilgen bir savunma geliştirmek yerine, dijital alanı değer temelli bir mücadele ve üretim sahası olarak ele almakta; değerlerin korunmasını dijital platformların etkin ve stratejik kullanımına bağlamaktadır. Dijital muhafazakârlık, muhafazakâr değerlerin dijital çağın iletişim biçimleriyle yeniden ifade edilmesini ve dolaşıma sokulmasını esas alan bir kavramsallaştırmadır. Bu yaklaşım, geleneği dijitalleşmenin karşısında sabit ve değişmez bir unsur olarak değil, dijital mecralarla etkileşim hâlinde yeniden müzakere edilen dinamik bir yapı olarak ele almaktadır. Rusya’da dijital muhafazakârlık, özellikle yeni medya aracılığıyla vatanseverlik, ulusal kimlik ve tarihsel hafızanın yeniden çerçevelenmesi bağlamında teorik bir içerik kazanmıştır. Buna karşılık Türkiye’de kavram henüz literatürde sistematik biçimde ele alınmamış olsa da hızlı dijitalleşmenin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri, dijital muhafazakârlığın kuramsal bir çerçeve olarak geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Makale, dijital bağımlılık ve dijital yalnızlık gibi bireysel deneyimlerin aile bağlarını nasıl zayıflattığına ilişkin bulguları bir araya getirerek literatürdeki dağınık bilgi birikimini sistematik bir çatı altında toplamaktadır. Bununla birlikte dijital iletişimin hızlanmasıyla aile üyeleri arasındaki fiziksel ve duygusal mesafenin nasıl yeniden tanımlandığına dair özgün tespitler sunarak, aile sosyolojisi ve iletişim çalışmaları alanlarında önemli bir tartışma zemini oluşturmaktadır.

301

Sonuç olarak makale, dijital muhafazakârlığı Türkiye literatüründe kavramsal bir öneri olarak tartışmaya açarak, dijitalleşme ile değerler arasındaki ilişkiye yönelik dağınık tartışmaları bütünlüklü bir çerçeveye oturtmayı hedeflemektedir. Çalışmanın özgünlüğü, dijital muhafazakârlığı ne dijitalleşmeye karşı bir reddiye ne de geleneksel değerlerden kopuş olarak ele alması; aksine dijital platformların değer temelli ve normatif ilkeler doğrultusunda etkin kullanımını savunan kurucu bir yaklaşım geliştirmesinde yatmaktadır. Uluslararası literatürde özellikle Rusya örneğinde görülen dijital muhafazakârlık tartışmalarının Türkiye bağlamına taşınması, karşılaştırmalı bir perspektif sunarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijital çağda muhafazakâr düşüncenin edilgen değil, yönlendirici ve üretken bir rol üstlenebileceğini

göstermekte; dijitalleşme-değer ilişkisine ilişkin akademik tartışmalara özgün bir katkı sunmaktadır.

8. Öneriler

Dijital çağın olumsuz etkilerini azaltmak, dijital mecraların daha bilinçli, kontrollü ve kültürel duyarlılıkla kullanılmasını sağlamak amacıyla makale genç, ebeveyn, akademi, bürokrasi, sivil toplum kuruluşları, resmî kurumlar ve daha birçok kurum-kuruluşa çeşitli öneriler sunmaktadır.

*Birey, aile ve toplumların dijital mecraların olumsuz etkilerine karşı daha kırılgan hâle geldiği görülmektedir. Bu nedenle, değer üreten ve değer aktarımını önceleyen bir dijital zeminin inşası zorunludur. Bu zemini ifade eden en kapsamlı kavram **dijital muhafazakârlıktır**. Dijital muhafazakârlık, dijital teknolojilerin hayatın her alanına nüfuz ettiği çağımızda birey, aile ve toplumların değerlerini, kimliklerini ve geleneksel normlarını koruma yönündeki bilinçli duruşu ifade etmektedir.

*Dijital muhafazakârlık yaklaşımının Türkiye bağlamında işlevsel hâle gelebilmesi için, dijitalleşme politikalarının yalnızca teknik altyapı ve verimlilik ekseninde değil, değer temelli bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda, kamu yönetimi ve kamu hizmetlerinde yürütülen dijital dönüşüm süreçlerinin etik ilkeler, mahremiyet hassasiyeti ve toplumsal sorumluluk anlayışıyla birlikte yapılandırılması önem taşımaktadır. Dijital platformların, kültürel sürekliliği destekleyen ve toplumsal değerlerin aktarımını güçlendiren araçlar olarak değerlendirilmesi, dijitalleşmenin değerlerle çatışan değil, değerleri yeniden üreten bir sürece dönüşmesine katkı sağlayacaktır.

*Akademik düzeyde dijital muhafazakârlık kavramının sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk ve iletişim çalışmaları ekseninde disiplinlerarası biçimde ele alınması, kavramın teorik derinliğini artıracaktır. Eğitim, medya ve dijital okuryazarlık politikalarında değer temelli içeriklerin teşvik edilmesi de dijital muhafazakârlığın pratik karşılıklarını güçlendirecek önemli adımlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda dijital alan, muhafazakâr değerlerin savunulduğu bir “tehdit alanı” olmaktan çıkarılarak, değer temelli bir toplumsal inşa zemini olarak yeniden düşünülmelidir.

***Yerli ve değer odaklı dijital içerik üretimi** teşvik edilmelidir. Bu kapsamda kamu destekli projelerin yaygınlaşmasına ihtiyaç vardır.

*Dijital ortamlarda **özel alanın korunması ve mahremiyet bilincinin güçlendirilmesi**, bireylerin dijitalleşme sürecinde psikolojik bütünlüklerini korumaları açısından kritik önem taşımaktadır.

***Dijital ebeveynlik farkındalığının artırılmasına** yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, çocukların ve gençlerin dijital risklerden korunması ve sağlıklı dijital alışkanlıklar geliştirmesi için gereklidir.

*İlköğretimde seçmeli ders olarak sunulan “Medya Okuryazarlığı” dersinin lise ve yükseköğretim düzeylerinde de zorunlu hâle getirilmesi, eleştirel dijital bilinç geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

*Dijital mecralarda **doğruluk, adalet, saygı ve mahremiyet gibi etik değerlerin** yaşatılmasına yönelik içerik üretiminin artırılması, dijital kültürün etik zeminde şekillenmesine katkı sağlayacaktır.

*Baskıcı, otoriter ve yasaklayıcı ebeveyn modelleri yerine; hoşgörülü, empati kurabilen, çocuklarıyla iletişim ve müzakere becerisi geliştirebilen bir ebeveyn yaklaşımının teşvik edilmesi gerekmektedir.

*Aile bireylerinin birlikte geçirdikleri zamanın niteliğinin artırılması, ortak etkinliklerle duygusal ve sosyal bağların anlamlı biçimde güçlendirilmesi önemlidir.

***Aile içi ilişkilerde merhamet, saygı, sevgi, aidiyet, paylaşım, hoşgörü ve güven temelli ilişkilerin güçlendirilmesi** hem aile bütünlüğünü hem de toplumsal dayanıklılığı destekleyen temel bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Dijital mecralarda dezenformasyon, manipülasyon ve sahte içeriklerle mücadele için hem teknolojik hem de pedagojik temelli **doğrulama mekanizmaları** geliştirilerek kullanıcıların eleştirel dijital düşünme becerileri desteklenmelidir.

Kaynakça

- Akkaş, Hasan Hüseyin (2003). Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 241-254.
- Aksan, Gamze. (2025) Ebeveyn ve Genç İlişkisinde Aile Tutumları ve Aile Değerleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Habitus Toplumbilim Dergisi, 6, 95-124.
- Alkan, Buse (2023). Instagram’ın Evli Çiftlerin Aile Yaşantısına Etkileri. İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi 3(3), 218-235.
- Alyanak, Behiye (2016). İnternet Bağımlılığı. Klinik Tıp Pediatri Dergisi 8 (5), 20-24.
- Akbaş, Özge Zeybekoğlu ve Dursun, Cansu (2020). Teknolojinin Aileye Etkisi: Değişen Ailenin Dijital Ebeveyn ve Çocukları. Turkish Studies-Social, 15(4), 2245-2265.
- Akar, Damla (2025). Sosyal Medyada Aile Algısı: Ekşi Sözlük Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme. Trt Akademi, 10(24), 800-829.
- Arslan, Aysel (2020). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. International E-Journal of Educational Studies, 4(7), 27-41.
- Barış, Özlem ve Yeşilyurt, Segah (2025). Sosyal Medyada Ailelerin Medyatikleşmesi: Popüler Aileler Örneği, TRT Akademi, 10(24), 624-651.
- Bassin, Mark ve diğerleri (2016). Eurasia 2.0: Russian geopolitics in the age of new media. Bloomsbury Publishing PLC.
- Bayer, Ali (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(8), 101-129.
- Bayhan, Vehbi (2020). Z Kuşağı Lise Gençlerinde Sosyal Medya Bağımlılığı İle Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Deneyimleri. İlahiyat Akademi (12), 117-144.
- Beneton, Phillipe (2016). Muhafazakârlık, Le Conservatisme. (C. Akalın Çev.), İstanbul: İletişim.
- Çaha, Ömer (2004). Muhafazakâr Düşüncede Toplum, Liberal Düşünce Dergisi, (34), 15-24.
- Çamurdaş, Kübra (2023) Türkiye’de Gelenek ve Modernite Geriliminde Muhafazakârlık: Hareket Dergisi Örneği1.
- Çiftçi, Ayşe Nur (2023). Aile Yapısında Yaşanan Çözölme ve Uzunköprü Örneği.” Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (Özel Sayı), 489-514.

- Duran, Resul (2022). Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 2(1), 147-164.
- Gilbert, Andrew Norman (2016). British Conservatism and The Legal Regulation of Intimate Adult Relationships, 1983-2013 (Doctoral Dissertation, Ucl (University College London)).
- Güler, Zeynep (2016). Muhafazakârlık, Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa. H.B.Örs (Der.), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler (Ss. 115-162). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Göldağ, Battal (2018). Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15 (1), 1287-1315.
- Güngörmez, Bengül (2004). Muhafazakâr Paradigma: “Dogma” ve “Önyargı. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 1(1), 11-30.
- Deveoğlu, Müge (2024). Yalnızlığın Yeni Hali: Dijital Yalnızlık. Sosyologca, 9/18-19, 341-352.
- Dikeçliçil, F. Beylül (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, Muhafazakâr Düşünce, 8(31), 21-52
- Ersoy, Mustafa ve Ağlar, Cengiz (2024). Trdizin Veri Tabanındaki Dijital Bağımlılık Araştırmalarına Genel Bakış (2013-2023).
- Haberli, Mehmet (2023). Dijital Çağda Aile: Ebeveynleriyle İlişkisi Çerçevesinde Gençlik ve Din. Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 7(3), 374-389.
- Havalı, Sibel (2024). Dijital Bağımlılık Üzerine Güncel Tartışmalar. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karaboğa, Mehmet Tahir (2019). Dijital Medya Okuryazarlığında Anne ve Baba Eğitimi.” Opus International Journal of Society Researches, 14(20), 2040-2073.
- Karayaman, Saffet ve diğerleri (2025) Kalabalık Yalnızlık Ölçeği.
- Kazachanskaya, Elena ve Mamychyev, Alexey (2021). Conser-vatism and Conservative Legal Thinking: The Era of Public Systems' Digital Transformation. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences.
- Kır, İbrahim (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(36), 381-404.
- Özdoğan, Ogan (2017). Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları, Pusula.

- Özsarı, Arif ve Deli, Şekip Can (2023). Dijital Okuryazarlık ve Dijital Bağımlılık İlişkisi: Hokey Sporcuları Araştırması. The Online Journal of Recreation and Sports, 12(4), 491-501.
- Şen, Gülyaşar Erol, Ayten (2024). Modernleşme Sürecinde Dijital Medyanın Aile Üzerindeki Etkileri.” Kaide Dergisi (Asbü Uluslararası Aile Araştırmaları Dergisi), 2 (1), 1-30.
- Turğut, Faruk (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. Medeniyet ve Toplum Dergisi, 1(1), 93-117.
- Ültay, Eser ve diğerleri (2021), Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi.” İbad Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188-201.
- Yengin, Deniz (2019). Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 9(2), 130-144.
- Yetkin, Elif Gizem ve Coşkun, Kemal (2021). Endüstri 5.0 (Toplum 5.0) ve Mimarlık, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (27), 347-353.
- Yurdakul, Işıl ve diğerleri (2013). Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12(4), 883-896.
- Yıldırım, İrfan (2021). Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme.” Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (5), 1237-1258.
- Yurt, Remziye Gül (2025). Dijital Muhafazakârlık: Gelenekten Dijitale Muhafazakârlığın Dönüşümü. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Zorlu, Yaşar (2025). Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri Ve Sosyal Sonuçları. Erciyes İletişim Dergisi, 12(2), 599-620.
- <https://Tdk.Gov.Tr/İcerik/Basindan/2024-Yilinin-Kelimesi-Kavrami-Kalabalik-Yalnizlik/>

